

Bihariné dr. Krekó Ilona – Kanczler Gyuláné dr.
ny. főiskolai docens, ELTE-TÓK – ny. főiskolai docens, ELTE-TÓK

Az év ásványa, ősmaradványa, gombája, növényei és állatai

Az Óvodai Nevelés folyóiratban megjelent cikk FOLYTATÁSA!

A Magyar Rovartani Társaság által javasolt három rovarfaj közül a **szavazási versenyt** a nagy szarvasbogár nyerte. Így **2017-ben** hazánk legnagyobb termetű bogara **lett az év rovara**.
(*Figyelem! Minden bogár rovar, de nem minden rovar bogár!*)

A faj különböző tölgyes társulások, idős tölgyekben bővelkedő parkok, arborétumok lakója. Ivari kétalakúság (dimorfizmus) jellemzi. A hím és a nőstény egyedek testalkatban, test-és rágóméretben, táplálékszerzés módjában, élettartamban térnek el egymástól.

A nőstény 2,5-5 cm hosszú, a hím elérheti a 8 cm-t is. A hím jelentős erőt képviselő „agancsának” – módosult rágója – a nőstényekért vívott harcban van szerepe. Az agancs ereje látványosan demonstrálható a két szára közé helyezett papírdarabbal, falevéllal stb. A nőstények a kicsi, de szintén erős rágóikkal képesek a tölgyek vastag kérgét megrágni, így jutnak hozzá táplálékukhoz, a fa édes nedvéhez. A hímek nem tudják megsérteni a fák kérgét csak a szaglószerjükkel találják meg a sérülésekből csordogáló fanedvet és alsó ajkukkal nyalogatják fel azt.

A hímek test- és rágómérete lárvakori táplálékuk mennyiségétől függ.

A nőstények beteg, vagy elhalt tölgyfák gyökerei közé vagy kivágott tuskóinak környékére, a talajra rakják petéiket. A lárvák 3-5 évig fejlődnek, holt faanyaggal táplálkoznak. Lárvakoruk végén a maguk építette bábkamrában bábozódnak be. A belőlük ősszel kibújó imágók, a következő nyár elejéig a talajban maradnak. Ezért a rövid ideig élő – a hímek 4-5 hétig, a nőstények pár héttel tovább – kifejlett egyedek csak nyáron figyelhetők meg.

Természetes ellenségeik a varjak, a szajkók, a szarkák, a rókák, a vaddisznók stb. amelyek az imágók mellett a szarvasbogár lárváit is fogyasztják.

A hazánkban őshonos **harcsa**, más nevén lesőharcsa lett **az év hala**. A javaslattevő a Magyar **Haltani Társaság** volt.

Európa legnagyobb – esetenként 100 kg-os tömegű – halának teste csupasz és hengeres. Tarkója, háta kékesfekete, oldala zöldesfekete, világosabb hasán olajzölden pettyezett. Lapított feje és szája igen nagy. Állkapcsában több sorban apró, tűhegyes, **hátrafelé hajló fogak vannak**. Az azokkal megragadott áldozatait, a halakat, rákokat, békákat, vízimadarakat egészen nyeli le. Nyáron táplálékát kérészekkel is kiegészíti. Fejének másik jellegzetességei az eltérő hosszúságú **bajszai**. A felső állkapcsán két fehéres színű hosszabb, az alsón négy vöröses rövidebb bajusza van. Farka oldalról lapított.

Főként csendes, mély vizek iszapos aljzatán, kövek, fatörzsek között tartózkodik. A nőstény május-július között rakja le ikráit a parti nádasokba, a vízfenék mélyedéseibe. A hím őrzi az ikrafészket és néhány napig a kikelt ivadékokat is.

Húsa kedvelt emberi táplálék, zsíkját régen a bőrgyártásra, úszóhólyagját enyvkészítésre használták. Horgászatának és halászatának egyik érdekes, régóta ismert és még jelenleg is alkalmazott módja a kuttyogtatás (kuttyogtatás). Amikor a halász a víz felszínét nyeles eszközzel ütögeti, jellegzetes kuttyogó hang keletkezik, amelyekre a harcsa támadással reagál olyankor figyelmetlenné válik és így könnyebben fennakad a horgon vagy beleúszik a halászhálóba.

Közmondások és szólások a harcsáról: Olyan nagy a szája, mint a harcsának; Tátogatja száját, mint a harcsa; Pislog mint a dobos harcsája (Rosszban töri a fejét); Síkos a harcsa farka (Nehéz megfogni, drága).

Az Óvodai Nevelés 2016. évi 3. számában már jeleztük, hogy a **Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) Kétéltű- és Hüllővédelmi Szakosztálya** évente váltakozva egy kétéltű, ill. egy hüllőfajt jelöl az év állatának. 2017-ben a kétéltű ajánlásra került sor.

Ebben az évben az **év kétéltűje a mocsári béka**. Ez a hazánkban még gyakori faj főként a síkvidéki lápokot, mocsaras, nedves réteket kedveli. A nálunk élő populációk a hosszúlábú alfajhoz tartoznak. Karcsú testű, 6,5-8 cm-es, félénk, rejtőzködő életmódú, a szárazföldön barna, sárgásbarna színű. Fejének két oldalán sarló alakú, „bajusznak” nevezett sötétbarna folt van. A nászruhás hím a vízben „éggék” színre vált. Két belső, nem kitűrhető hanghólyagjuk van. Nászidőszakban egyesek véleménye szerint rőfögésszerűen, másoké szerint csuklásszerűen bugyborékoló hangon brekeg. Október és március között általában a szárazföldön telet át. A nőstény petéit csomókban, már március végén, április elején tavakba, esetenként pocsolólyakba rakja le.

Főként éjjel és hajnalban keresi a nedves növények között táplálékait, a rovarokat, a férgek az ászkákat, pókokat, csigákat. A faj egyedeit főként a vízisiklók és gólyák fogyasztják. A békafajok a termékenység, az újjászületés és a nemiség egyik jelképei.

Az előbbiekből jelzettekből következően az év **hüllője** 2017-ben is az a faj esz, ami 2016-ban volt, tehát a kockás sikló. Jellemzését lásd az Óvodai Nevelés 2016. 3. számában.

Az **MME által meghírdetett fajok közül az év madara címet a tengelic**, hazánk egyik legszebb, legszínesebb, kecses, mozgékony madara **nyerte**.

Egyéb nevei: stiglinc, stiglic, tarka tengelic, töklinc.

Mindkét nem fejtetőjén a toll fekete, torkán és homlokán piros, fekete szárnyainak közepén széles élénksárga tollesík húzódik. Válla és háta sárgás, farsíkjá és hasi oldalának nagyobb része fehér tollal fedett. Nem köztudott, hogy a gyermek Jézus kezében lévő tengelic vörös fejtollai, az ő későbbi szenvedéseinek szimbóluma (Hoppál – Jankovics – Nagy – Szemadán, 2010).

Télen a kerti madáretetőket, nyáron az itatókat gyakran felkeresik, olyankor könnyen megfigyelhetőek az óvodásokkal.

A tengelic parkok, kertek, fasorok, ritkás erdők madara. Nyár végén gazos utak mentén is feltűnnek csapatai. Főként az apró gyommagvakat, így az aszatét, a bogáncsét, a bojtorjánét, az oroszlánfogét kedveli. Fiókáit rovarokkal, hernyókkal, pókokkal is eteti.

A hímek már februárban megszólalnak. Magas hangon, gyorsan, trillázva énekelnek. Április első felében állnak párba. A fészket csak a tojó építi finom növényi részekből. Azt a fák oldalainak villájába, bokrok lombkoronájára, szélére rakja. Azt szőrrel, nyárfa pelyhes termésével béleli. Kotlaskor a hím begyeiből eteti a tojót.

Nyár végétől már több száz egyedből álló csapatokban repülnek. Ilyenkor könnyen befoghatók. Ezt általában a mediterrán országokban teszik velük, ahol meg napjainkban is, más fajokkal együtt fogyasztják őket. Hazánkban ilyen veszély nem fenyegeti a tengeliceket.

Télen a tőlünk északabbra eső tájakról nagy tömegben érkeznek hozzánk. A nálunk fészkelők nagy része, azonban itt áttelel, csak zord teleken vonulnak a csapatok délebbre. Kedvelt díszmadár.

Herman Ottó a következőket írja a tengelic „szaváról” : „*A tarkabarka stiglinc meg értelmesen mondja: Cípity Lőrinc, cípity Lőrinc! / Tyaf-tyaf-tyaf*”(1)

Nemes Nagy Ágnes: Mit beszél a tengelic? c. versében is megjelenik az idézett „beszéd”.

A **Földművelésügyi Minisztérium (FM) Vadonleső Programja** jelölte **az év emlősének**, a „hétalvó” mogyorós pelét. Jelzője hosszú ideig tartó teli álmára utal. Dús aljnövényzetű erdőkben, parkokban, cserjésekben él. Kis termetű, mindössze 7-9 cm-es, vöröses szőrzetű, területhű, fürge, szelíd, védett rágcsáló. Nagy, fekete szeme jelzi éjszakai életmódját. Hosszú, 6-7 cm-es, csak kissé

bozontos farkával ágról-ágra ugráláskor ügyesen egyensúlyoz. Mozgásában még segítik hegyes, hajlott végű karmai és talpgumói is.

Táplálékát elsősorban a cserjésekben keresgéli. Főként rügyeket, fiatal hajtásokat, nedvdús terméseket fogyaszt. Igen kedveli a diót, és mint azt a neve is jelzi, a mogyorót, Esetenként megrágja a fák kérgét is.

Nyári és téli fészket egyaránt épít. A bokrok alján kialakított nyári fészkekben születnek utódai. A gyökerek között, talajüregben megbúvó gömb alakú téli fészkek a mély álom helye. Fűszálakból, mohából, levelekből, szőrből áll. Lakója összegömbölyödve, farkával takarózva vészeli át a hideg, fagyos napokat.

Irodalom:

- Aichele D. – Golte-Bechtle M.: Mi virít itt? Virágkalauz Gondolat, 1991.
- Bankovics Attila: A tengelic. Természetbúvár. 2016. 6.sz.
- Bartha Dénes: Magyarország fa- és cserjefajai. Mezőgazda, 1999
- Brehm: Emlősök – 6.kötet. Kassák Kiadó 1994. Madarak – 14. kötet 1996.
- Csapody I. – Csapody V. – Jávorka S.: Erdő-mező növényei. Mezőgazda, 1993.
- Diesener, G. – Reichholt, J.: Kétéltűek és hüllők. Magyar Könyvklub, 1997.
- Főzy István: Az év ősmaradványa 2017 – A Kárpátok sárkánya, a barlangi medve. Természet Világa, 2017. január
- Fejes Erzsébet – Kanczler Gyuláné: A természet ünnepei. Kincs Könyvkiadó, 2003.
- Grey-Wilson C.: Vadvirágok. Panem Kft. és Grafó Kft. 1996.
- Herman Ottó: Erdők, rétek, nádasok. Móra Könyvkiadó, 1986.
- Hevesi Attila: Természetföldrajzi kislexikon. Műszaki Könyvkiadó, 2002.
- Hoppál – Jankovics – Nagy – Szemadán: Jelképtár. Helikon Kiadó, 2010.
- Kanczler Gyuláné (szerk.):Növény- és állatismeret. OKKER, 2006.
- Kremer, B: Fák. Magyar Könyvklub, 1995.
- Korbel, P. – Novák M.: Ásványok enciklopédiája. Ventus Libro Kiadó, 2008.
- Laessoe T.: Gombák. Panem Kft. 1998.
- Móczár László: Rovarkalauz. Gondolat, 1990
- Margalits Ede: Magyar közmondások és közmondásszerű szólások. Akadémia Kiadó, Reprint Sorozat, 1990
- Reichholt J.: Emlősök. Magyar Könyvklub, 1996.
- Reichholt J. – Riehm, H.: Rovarak és pókszabásúak. Magyar Könyvklub, 1996.
- Sauer, F.: Szárazföldi madarak. Magyar Könyvklub, 1995.
- Singer, D.: Madarak az etetők körül. Természetkalauz sorozat. Sziget Kiadó, 2016.
- Szónoky Miklós: Ásványok és drágakövek a kultúrtörténetben. Természet Világa, 1997. június
- Ujhelyi Péter (főszerkesztő): Élővilág sorozat. 4.,7.,11.,12.,24.,30.,44. kötetek
evvadviraga.mhmu.hu (2017. 01. 25)
<http://hir.ma/belfold/2017-ev-vadviraga-a-hovirag/711601> (2017.01.25)
[http://erdo-mezo.hu/tag/orszagos-erdeszeti-egyesulet/\(2017.01.25\)](http://erdo-mezo.hu/tag/orszagos-erdeszeti-egyesulet/(2017.01.25))
<http://www.mosthallottam.hu/termeszet/ev-vadviraga-2017/>/(2017.01.25)
<https://444.hu/2017/01/03/2017-faja-a-vadalmafa82017.01.15/>/(2017.01.25)
<http://erdeiprogramok.hu/2016/11/17/a-vadalma-lesz-az-ev-faja-2017-ben/>/(2017.01.25)
<http://www.gombanet.hu/az-ev-gombaja-2017-valasztas-eredmenye/>/(2017.01.25)
http://www.gombazo.hu/faj.php?f=vilagito_tolcsergomba/(2017.01.25)
<http://eloben.hu/tudomany/2015-12-16/vilagito-gombak-magyarorszagon-is-elnek>/(2017.01.25)